

УДК 349.3

К. Ю. Мельник,

доктор юридичних наук, професор

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

**Новий погляд на проблему правовідносин
соціального забезпечення**

На сьогодні потреба у формуванні нових наукових підходів щодо поняття та структурних елементів правовідносин соціального забезпечення є особливо гострою з огляду на необхідність системного реформування усєї сфери правовідносин соціального забезпечення. Цей процес повинен мати міцну теоретичну основу, якою є наукові положення про поняття правовідносин соціального забезпечення, їх ознаки та структуру. Зважаючи на постійні зміни, що відбуваються у цій сфері, правовідносини соціального забезпечення є одним із найбільш складних системних утворень, яке забезпечує реалізацію одного із найбільш важливих прав людини. Як наслідок у науці права соціального забезпечення ще не вироблено єдиних підходів до поняття та видів галузевих правовідносин, що у свою чергу зумовлює відсутність визначеності у питанні сфери правового регулювання відповідної галузі права. У світлі зазначеного глибокий інтерес викликає монографічне дослідження Світлани Миколаївни Синчук «Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти»^{*}, присвячене поняттю та структурі правовідносин соціального забезпечення.

Складність проведеного дослідження зумовлена декількома обставинами. З одного боку, постійні зміни, що вносяться до соціально-забезпечувального законодавства, не сприяють стабільності поняття правовідносин соціального забезпечення. З іншого, у науці права соціального забезпечення тривають спроби пристосувати класичні підходи теорії правовідносин соціального забезпечення до сучасних умов. Незважаючи на те, що на зміну планово-розподільчій системі матеріального забезпечення осіб прийшли нові, більш сучасні форми соціального забезпечення осіб, основною з яких стало соціальне страхування, у науці права соціального забезпечення все ще триває дискусія з приводу аліментарного характеру правовідносин соціального забезпечення. Однак усвідомлення необхідності активної участі у фінансуванні соціальних виплат не лише держави, а й роботодавців та самих найманих працівників зумовила переосмислення правової природи правовідносин

^{*} Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти : монографія / С. М. Синчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 422 с.

соціального забезпечення. Більше того, воно призвело до розширення сфери останніх, адже в сучасних умовах розвитку суспільства особливе місце у механізмі забезпечення права особи на соціальне забезпечення посідають недержавні форми реалізації цього права. Автор наводить переконливі аргументи на користь часткової зміни правової приналежності відносин недержавного соціального забезпечення, доводячи, що відносини щодо задоволення соціальних потреб фізичної особи, зумовлених соціальним ризиком у рамках недержавних організаційно-правових форм, є соціально-забезпечувальними.

Обумовлюючими факторами додаткової характеристики правовідносин у сфері соціального забезпечення є специфічний суб'єктний склад цих правовідносин. Автор спрямував проведене дослідження в напрямку вироблення єдиних підходів до поняття та видів суб'єктів правовідносин соціального забезпечення. На цій підставі вперше у науці права соціального забезпечення запропоновано використовувати єдині терміни для позначення суб'єктів правовідносин соціального забезпечення. Без сумніву, можна дискутувати з приводу запропонованих автором термінів, однак беззаперечною є необхідність уніфікації терміно-понять, якими оперує гаузева наука.

Однією із дискусійних у теорії суб'єктів правовідносин соціального забезпечення є проблема визнання (чи невизнання) сім'ї суб'єктом гаузових правовідносин. І незважаючи на чималу активність учених задекларувати власну позицію з окресленої проблеми, у докторині вітчизняного права соціального забезпечення все ще не сформувався єдиного висновку. Одним із завдань, які намагається реалізувати автор у рецензованій роботі, стало обґрунтування власного погляду щодо гаузової дискусії про сім'ю як колективний суб'єкт правовідносин соціального забезпечення та досліджено ознаки її правосуб'єктності як передумови цих правовідносин.

Донедавна в Україні соціальне забезпечення здійснювалось лише за рахунок бюджетних коштів, що давало підстави розглядати його як винятково державний вид діяльності. Однак в умовах ринкових відносин суспільства перспективним є розвиток недержавної сфери реалізації права особи на соціальне забезпечення. Актуалізуються наукові дослідження можливої участі недержавних органів та організацій як суб'єктів правовідносин соціального забезпечення.

З огляду на розвиток сучасних організаційно-правових форм соціального забезпечення та появу нових видів правовідносин автор ставить собі за мету сформувати у гаузовій теорії єдину концепцію соціально зобов'язаних суб'єктів. Одним із напрямів у дослідженні обрано проблему забезпечення гідного рівня життя особи системою соціального забезпечення шляхом аналізу змісту прав обов'язків соціально зобов'язаних суб'єктів, забезпеченням реалізації яких стало б упровадження соціально-забезпечувальної відповідальності. З'ясування цього питання є особливо актуальним сьогодні, коли ми спостерігаємо

тенденцію відмови від визнання абсолютного характеру права на соціальне забезпечення і переходу до визначення залежності обсягу цього права від фінансових можливостей держави.

Невід'ємною складовою теорії правовідносин соціального забезпечення є сукупність узагальнених положень про соціальні блага, з приводу яких вони виникають. У національному законодавстві активно використовуються різні терміни для позначення об'єктів соціально-забезпечувальних правовідносин, однак досі легального визначення жодного з них не закріплено. Ті положення, які визначають поняття різних видів пенсій, допомог чи послуг, радше роз'яснюють, у якому значенні їх використовує законодавець. У монографії зроблено спробу виробити єдине поняття об'єкта соціально-забезпечувальних правовідносин, а також розмежувати різні об'єкти цих правовідносин за їх видовими ознаками.

Впродовж усіх етапів розвитку науки права соціального забезпечення робились спроби сформулювати поняття та правові ознаки допомоги як одного з основних та поширених за суб'єктами видів соціального забезпечення. Проблема загострює та обставина, що в українському законодавстві відсутнє чітке розмежування понять, що позначають різні види соціальних виплат. Сучасне видове різноманіття соціальних допомог не впорядковане і не систематизоване. В роботі наводяться аргументи на користь групування соціальних допомог на види, запропоновано визначення кожного із виду та об'ґрунтовано можливість використання у правотворчій та правозастосувальній практиці.

Окремо досліджено питання об'єкта соціально-страхових правовідносин, яке не отримало однозначного об'ґрунтування у фаховій літературі, що зумовлено декількома чинниками. Передусім загальнотеоретичні дослідження все ще не містять уніфікованого визначення поняття об'єкта правовідносин як їхньої складової. По-друге, у науковій літературі галузевого спрямування немає єдиного висновку щодо поняття, правової природи, а отже, об'єкта та суб'єктів зазначених правовідносин.

У роботі читачеві запропоновано новий погляд на проблему визначення об'єкта соціально-страхових відносин, що дозволило авторові запропонувати науково об'ґрунтовані аргументи щодо галузевої природи цих правовідносин.

Цікавим не лише для науковців, а й для широкого кола читачів стане нове бачення зв'язків між суб'єктами правовідносин соціального забезпечення, що проявляється у їхніх взаємних правах та обов'язках.

Поряд із цим рецензована монографія як наукова робота не позбавлена окремих дискусійних моментів. Спірною, на нашу думку, в роботі є характеристика автором монографії соціальної пільги як натурального виду соціального забезпечення, що надається особам

відповідно до законодавства України. Як видається, така ознака притаманна не усім соціальним пільгам. Для прикладу, пільгове зарахування інвалідів до вищих навчальних закладів чи пільги у сфері пенсійного забезпечення складно назвати натуральними видами соціального забезпечення.

Аналізуючи суб'єктів галузевих правовідносин, автор заперечує доцільність використання поняття «працівник» для позначення суб'єкта, що реалізує право на соціальне забезпечення. Водночас, обґрунтовуючи суб'єктів, які зобов'язані забезпечувати реалізацію такого права, автор ґрунтовно з'ясовує особливості галузевого правового статусу роботодавця.

Названі міркування мають дискусійний характер і не зменшують наукової цінності рецензованої роботи.

Рецензовану монографію можна охарактеризувати як приклад класичних наукових досліджень. Вона є важливим кроком на шляху побудови єдиної концепції правовідносин соціального забезпечення. Монографія С. М. Синчук становитиме інтерес не лише для науковців, а й для працівників соціальної сфери, викладачів юридичних факультетів, аспірантів, студентів та широкого кола читачів.

УДК 340.132.1

І. В. Процюк,

доктор юридичних наук, доцент

(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

**Особливості зовнішньої та внутрішньої сторони
правомірної поведінки особи**

Монографія доцента кафедри загальноправових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Анатолія Матвійовича Шульги «Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи»^{*} – одна із небагатьох у вітчизняній юридичній науці робіт, присвячених теоретичним проблемам розуміння особи (людини) як суб'єкта правомірної поведінки. Історія і сучасність свідчить, що проблема правомірної поведінки завжди набуває високого рівня актуалізації в країнах, де відбуваються трансформаційні процеси. На сьогодні до кола таких країн належить і Україна, тому, з огляду на основні сучасні тенденції розвитку українського суспільства, на порядок денний закономірно виходить потреба глибокого теоретичного осмислення правомірної поведінки особи як юридичного явища, котре загалом має

^{*} Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи : монографія / А. М. Шульга. – Харків : Майдан, 2013. – 412 с.

© Процюк І. В., 2015